

Tūkstančiai žmonių reikalauja saugumo vaikams ir šeimai

Per 4000 piliečių sekmadienį susirinko protestuoti prieš šeimos ardymą į Nepriklausomybės aikštę sutraukusio mitingo išvakarėse Šiaulių rajone įvyko dar viena tragedija. Dar viena blaivi mama dėl pranešimo apie galimą smurtą uždaryta į areštinę. Jos vaikelis, ant kurio medikai nerado sužalojimų, pateko į globos institucijų karuselę. Toliau bus baudžiamoji byla, draudimas bendrauti su vaiku iki ekspertizės, kurios teks laukti mažiausiai pusę metų. Taip dar kartą suveikė vadinamoji „Matuko reforma“, ir, valstybės vardu, buvo išdraskyta šeima.

Kaip tik tuo metu Mykolas Majauskas su Tomu Tomilinu tikriausiai įtikinėjo ministrą Liną Kukuraitį rašyti viešą laišką, kad nieko vaiko teisių apsaugos sistemoje keisti nereikia. Jis pataisysiąs procedūras ir volas, traiškantis likimus, riedės toliau. Dar ministras pridūrė, kad smurto teisinti negalima, ir iš esmės pasakė tai, ką jau kelis mėnesius kartoja žmonės visoje Lietuvoje: smurto prieš šeimą teisinti negalima, nes tai yra smurtas prieš vaiką!

Po vaiko teisių apsaugos reformos įdiegta „nulinės tolerancijos smurtui“ nuostata suteikė valstybės institucijoms galią ardyti šeimas kliaujantis anoniminiu pranešimu, esą šeimoje smurtauja. Tapusi įstatymu ši nuostata panaikino valstybės pareigą padėti šeimai, ją remti ir saugoti, kaip tai yra nustatyta mūsų Konstitucijos.

Kodėl biudžeto lėšos neskiriamos realiai ir tiesioginei pagalbai šeimoms?

Politikai, kuriems patikėta socialinė sfera, jau nebekovoja, kad biudžeto pinigai būtų nukreipti skurdo mažinimui, švietimo ir sveikatos apsaugos gerinimui, nors tokios investicijos yra tiesioginė pagalba šeimai. Dabar reikalaujama 331 milijono eurų struktūroms, kurios, esą, pasirūpins nuo šeimos atskirtais vaikais ir be vaikų likusių šeimų auklėjimu. Kur tie pinigai pateks? Šeimai? Ne, jie atiteks gausybei privačių asmenų ir NVO, kurios rengia mokymus tėvams ir globėjams, organizuoja globą ir kitais būdais aptarnauja vadinamąją „Matuko reformą“, kuri, *de facto*, yra pasaulyje smarkiai sukritikuotos Norvegijos Barnevernet sistemos kopija.

Deja, Norvegijoje paimtų iš šeimų vaikų globa tapo savarankiška verslo šaka ir ji stimuliuoja neproporcingas sankcijas šeimoms, kuriose įtariamas smurtas. Meluoja tie, kurie sako, kad Vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojai nebuvo pasiruošę pokyčiams, todėl daroma klaidų. Jau kelis metus Norvegijos „Fyrlykta“ fondas, nors išstumtas iš pačios Norvegijos, moko visos Lietuvos vaiko teisių specialistus savo „gerosios patirties“. Tai vyksta Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos valia nuo tų laikų, kai jai vadovavo darbietė Algimanta Pabedinskienė. Pasinaudojant profesoriaus Vytauto Landsbergio įžvalga, „vyko šliaužiantis

perversmas“, kurio pasekmes dabar jaučiame.

Ar siūlomos pataisos leis mušti vaikus?

Atėjo laikas nuraminti emocijas ir grįžti prie to, ką mums diktuota Lietuvos Respublikos Konstitucija, sveikas protas, o jei jo trūksta – tarptautinė teisė. 58 Seimo nariai pateikė Vaiko teisių pagrindų įstatymo pataisas, kuriose grįžtama prie Europos Žmogaus Teisių Konvencijoje įtvirtinto ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje taikomo proporcingumo principo, kuris mūsų teisėje galioja visur, išskyrus vaiko teisių apsaugą. Todėl, mes sakome, kad vaiko paėmimas iš šeimos turi būti krašutinė priemonė. Jeigu girtas vairuotojas neteisiamas už pasikėsinimą nužudyti, tai kodėl šeima turi būti išardoma dėl įtariamo pliaukštelėjimo, netinkamai drausminant vaiką?

Didžiausią žiniasklaidos susidomėjimą ir visuomenės supriešinimą sukėlė Gabrieliaus Landsbergio, Dvilės Šakalienės, M. Majausko ir T. Tomilino melagingos interpretacijos smurto sąvokos tema ir gąsdinimai apie sugrįžimo į XIX amžių ir vaikų plakimą rykštėmis.

Šiuo metu galiojančių smurto sąvokų problema yra ta, kad jos neleidžia atskirti realiai žalos nesukėlusių veiksmų nuo labai pavojingų, sukeliančių didelę žalą. Tai sukuria teises prielaidas neproporcingų sankcijų taikymui, traumuojančiam ir tėvus, ir vaikus.

Labai neteisinga teigti, kad įstatymo projektas įteisintų vaikų mušimą. Fizinės bausmės nepriklauso nuo sukulto skausmo masto – ir žymus, ir nežymus skausmas leidžia veiksmą traktuoti kaip fizinę bausmę. Įstatymo 24 straipsnio 3 dalis teigia: „Vaiką, vengiantį atlikti savo pareigas ar pažeidžiantį kitų asmenų teises ir laisves, vaiko tėvai, vaiko atstovai pagal įstatymą arba kiti už vaiko priežiūrą atsakingi asmenys gali tinkamai drausminti, išskyrus fizines bausmes ar kitas smurto formas.“ Taigi pataisos neleidžia jokių fizinių bausmių taikymo – ir tų, kurios sukelia nežymų skausmą.

Fizinių bausmių, kurios nesukelia žymaus skausmo ir nepadaro žalos vaikui, nelaikymas smurtu neužkerta kelio dar griežčiau drausti fizinių bausmių ir taikyti tėvams veiksmingų poveikio priemonių. Tačiau toks fizinių bausmių diferencijavimas apsaugo tėvus nuo baudžiamojo persekiojimo, nuo neproporcingų ir neteisingų sankcijų jų atžvilgiu.

Kodėl būtini tarptautinėje teisėje taikomi proporcingumo – protingumo kriterijai?

Pasisakantys už tai, kad smurto sąvokos liktų nepakeistos, turėtų paaiškinti, ar jie sutinka, kad prieš mylinčius tėvus, kurie daug naktų ir dienų rūpinasi vaikais, tačiau kritinėje situacijoje dėl pervargimo ar emocijų nesuvaldymo vieną kartą drausmino vaiką nestipriu

pliaukštelėjimu, turėtų būti pradėtas baudžiamasis persekiojimas (kaip E. ir G. Kručinskų atveju) ir ar tai, jų manymu, yra suderinama su teisinės valstybės principais.

Didžiausias nesusipratimas kyla dėl normos, kuri pataisomis iš esmės net nėra keičiama: „Smurtu nelaikomi veiksmai, kuriais prieš vaiką panaudojama fizinė jėga ir vaikui sukeliamas fizinis ar psichinis skausmas, kai šiais veiksmais siekiama išvengti didesnės žalos ar didesnio pavojaus vaiko saugumui, sveikatai ar gyvybei ir to negalima pasiekti kitomis priemonėmis.“

Ši nuostata yra jau galiojančiame įstatyme. Ji yra skirta tam, kad fizinė jėga, panaudota gelbėjant vaiką nuo pavojaus, nebūtų laikoma smurtu, jei sukeltų fizinį ar psichinį skausmą. Tai gali būti situacijos, kai vaiką reikia skubiai patraukti už rankos, kad jis neišbėgtų į judrią gatvę, sugriebti skęstantį, pavojingai priartėjusį prie atviros ugnies ar pan. Tokiais atvejais fizinė jėga gali sukelti tam tikrą skausmą, tačiau tai neturėtų būti laikom smurtu, jei siekiama išvengti didesnės žalos ar pavojaus ir to neišmanoma pasiekti kitomis priemonėmis. Pataisomis įrašomas žodis „proporcingi“ tik sugriežtina šią nuostatą, nes neleidžia naudoti didesnės jėgos nei būtina pavojui išvengti. Taigi pataisos draudžia pavojingose situacijose vaikus mušti, bet leidžia gelbėti.

Smurto apibrėžimų koregavimas visos pataisų esmės toli gražu neišsemia. Todėl Laisvos visuomenės institutas norėtų atkreipti dėmesį į kitus pataisymus, kurie iš esmės pakeistų nuo 2018 m. liepos 1 d. įsigaliojusias ydingas įstatymo nuostatas:

- Naujosiomis pataisomis ketinama atsisakyti sukėlusios grėsmės vaikui lygio nustatymo koncepcijos. Įstatymo pakeitimais įvedamas vaiko ir šeimos poreikių vertinimas, leisiantis nustatyti darbo su vaiku ir šeima lygį ir mastą, bei pagrįsti intervencijos į šeimos privatų gyvenimą būtinybę. Tokiu būdu siekiama realiai įgyvendinti įstatyme numatytą principą, kad pagalba vaikui pirmiausia teikiama šeimoje.
- Vaiko paėmimas iš tėvų yra laikomas kraštutine vaiko teisių apsaugos priemone ir numatoma, kad intervencija į šeimos privatų gyvenimą yra galima tik būtinojo reikalingumo atvejais, kai egzistuoja realus pavojus, jog vaikui būnant šeimoje jis patirs didelę žalą, kurios negalima išvengti jokiais kitomis priemonėmis. Įstatymo projektu siekiama užtikrinti, kad įstatyme numatyta tėvų ir ugdymo, sveikatos priežiūros ar kitokią pagalbą teikiančių specialistų bendradarbiavimo pareiga vaiko teisių užtikrinimo srityje būtų abipusė ir atsižvelgtų į Konstitucijoje įtvirtintą tėvų teisę auklėti vaikus pagal savo įsitikinimus. Tikimės, kad šią savaitę Seime bus užregistruotos Civilinio kodekso, Civilinio proceso kodekso ir Administracinių nusižengimų kodekso pataisos. Administracinių nusižengimų kodekso pakeitimais bus siekiama nustatyti, kad asmenims būtų taikoma administracinės atsakomybė už

žinomai melagingą pranešimą apie vaiko teisių pažeidimą. Numatoma ir nuostata, kad tėvai, dėl perteklinio, neproporcingo kišimosi į privatų šeimos gyvenimą turi teisę skųsti pareigūnų veiksmus ir reikalauti jų šeimai padarytos civilinės žalos atlyginimo.

Ar Lietuvoje reikia laikytis šalies Konstitucijos ir tarptautinės teisės normų ginančių šeimą?

Taip pat mūsų, 58 Seimo narių, teikiamomis pataisomis naikinamas Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo prieštaravimas Konstitucijai, kai juo leidžiama paminti nekaltumo prezumpciją. Ydingos reformos autoriai pasirūpino, kad teismai dėl vaiko paėmimo iš šeimos vyktų ne neinformavus labiausiai nukentėsiančios pusės – tėvų. Tai vėl gražino mus į pačią gūdžiausią teisinio nihilizmo erą.

Tegul rūpestis mūsų šeimomis mus vienija, o ne skiria! Visuomenė ir institucijos turi būti budrios: mes neturime teisinti jokio, net menkiausio smurto prieš vaiką. Įtarimas, kad šeimoje vyksta negerai dalykai turi paskatinti bendruomenių ir tarnybų pastangas šeimai padėti, o ne ją ardyti, nes vaikas yra neatsiejamas nuo jo biologinės šeimos.

Įstatymas taip pat turi atitikti Konstituciją, kuri garantuoja žmogui šeimos privatumą. Perteklinis, neproporcingas kišimasis į privačią erdvę yra antikonstitucinis ir jokie „aukštesni tikslai“ negali to pateisinti. Lietuva tą pamoką išmoko sovietmečiu, kai valstybė irgi smurtavo prieš šeimą dėl ideologinių sumetimų.

Civilinio kodekso ir Civilinio proceso kodekso pakeitimai įtvirtins tvarką, kai bylos dėl teismo leidimo paimiti vaikus iš tėvų būtų nagrinėjamos žodinio proceso tvarka, teismo posėdžio eiga būtų fiksuojama, o tėvus (įstatyminius atstovus), kurių vaiko paėmimo klausimas sprendžiamas, ir vaiką, kurio paėmimo klausimas sprendžiamas, atstovautų advokatas.

Gražinti proporcingumo principą pirmiausia siūlome todėl, kad būtų apsaugotas vaikas, nes vaiko paėmimas iš šeimos pirmiausia yra milžiniška trauma jam, sukelianti neatstatomus pokyčius jo raidoje. Tą tvirtina medikai. Antra svarbi nuostata – mes turime rūpintis vaiko prigimtine teise augti savo biologinėje šeimoje, nes tik joje užauga pilnavertė asmenybė.

Taip pat numatyta tobulinti vaiko teisių pažeidimų nagrinėjimo procedūrą, atskiriant ją nuo vaiko atžvilgiu padaryto nusikaltimo nagrinėjimo procedūros. Tai leis sumažinti intervencinių ir baudžiamojo poveikio priemonių šeimai taikymą ir išvengti perteklinio ir neproporcingo kišimosi į šeimos privatų gyvenimą.

Kokios dar pataisos laukia registravimo Seime?

Vaiko paėmimo iš tėvų ar vieno iš tėvų atveju vaikas turėtų būti perduodamas kitam

įstatyminiam atstovui arba kitam šeimos nariui arba giminaičiui, kuris pagal savo amžių ir sveikatos būklę gali pasirūpinti vaiku. Tik nesant tokios galimybės, vaikas yra perduodamas laikinam globėjui. Vaiko laikino apgyvendinimo pas laikiną globėją, o taip pat nukreipimo į sveikatos priežiūros įstaigą, kai reikia ištirti vaiko sveikatos būklę ar suteikti jam sveikatos priežiūros paslaugas, atveju yra užtikrinama vieno iš tėvų, kurio elgesys nekelia vaikui tiesioginio ir realaus pavojaus, galimybė būti kartu su vaiku. Pataisomis taip pat numatoma, kad negalima vaiko paimti tėvams nežinant – vaiko paėmimo metu privalo dalyvauti tėvai ar vienas iš tėvų, o taip pat, kad vaikas negali būti paimamas iš saugios aplinkos (mokyklos, darželio ar pan.).

